

16. HAFTA

KUSURLULUĞU-SUÇU KALDIRAN NEDENLER-HATA VE SAPMA

1. KAZA VE TESADÜF (BEKLENMEYEN DURUM)

Kaza ve tesadüfte failin iradesinden söz etmek mümkün değildir. Fail ve hatta herhangi bir üçüncü kişinin sonucu öngörebilmesi mümkün değildir. Sonuç önlenemez ve öngörülemez bir sonuçtur.

Öngörülmesi ve önlenmesi mümkün olmayan sonucun gerçekleşmesi bakımından bir insan hareketinin bulunması zorunludur. Doğal olaylar kaza ve tesadüf olarak değerlendirilemez (erozyon, sel, deprem, rüzgâr, zehirli yılan sokması). İnsanın bu olaylarla bağlantılı olarak bir hareketinin bulunması gerekir.

2. MÜCBİR SEBEP (ZORLAYICI NEDEN)

Mücbir sebeple kaza ve tesadüfün aynı olduğu söylenir. Oysa aralarında az da olsa, ilk bakışta dikkati çekmese de fark vardır. Mücbir sebepte kişi, neticeyi öngörsün ya da öngörmesin, iradesine aykırı bir biçimde hareket etmeye zorlandığının farkındadır, bu hareketi yapmak istememektedir fakat karşı koyamamakta ve başka türlü hareket edememektedir. Yani fail iradesine aykırı hareket etmekte ve bunu yapmak zorunda kalmaktadır.

Kişiyi müdahale edemeyeceği karşı koyamayacağı bir dış kuvvet zorlar. Kişi iradi olarak harekete geçmemekte, harekete geçirilmektedir. Örneğin, yüksek duvarda çalışan bir işçinin şiddetli bir rüzgârla düşüp oradan geçen birini yaralaması.

3. CEBİR

“Cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit” başlıklı 28. maddede, kavramlar birbirine karışmıştır. Esasen “cebir” bir üst başlıktır ve maddi cebir (şiddet) ve manevi cebir (tehdit) olarak ayrılır.

TCK m. 28- *“(1) Karşı koyamayacağı veya kurtulamayacağı cebir ve şiddet veya muhakkak ve ağır bir korkutma veya tehdit sonucu suç işleyen kimseye ceza verilmez. Bu gibi hallerde cebir ve şiddet, korkutma ve tehdidi kullanan kişi suçun faili sayılır.”*

a. Maddi Cebir (şiddet)

Cebirin bu türünde, bir kimse başka bir kimse tarafından suç işlemek zorunda bırakılmaktadır. Suçu işlemeye zorlanan kimse, hareket etmemekte fakat hareket ettirilmektedir. Cebri yapanın bir aleti durumundadır.

b. Manevi Cebir (tehdit)

Burada gelecekte doğması muhakkak ve ağır olan bir zarar tehdidi ile zorlanan bir irade vardır. Kişi zararın gerçekleşmesini önlemek, kendisini veya başkasını kurtarmak amacıyla, kendisine işletilmek istenen suçu işlemektedir. Tehdidin kusurluluğu kaldıracak derece ve nitelikte olup olmadığını, hâkim olayın özelliğine göre takdir eder.

4. HATA

Hata, gerçeğin bilinmemesi veya yeterli derecede bilinmemesi nedeniyle bir konuda yanlış hüküm verilmesidir. Hata, ya iradenin oluşum sürecini etkiler ve bu durumda irade yanlış tasavvur ve bilgi ile bozulmuş olarak ortaya çıkar (hukuki ve fiili hata) ya da iradenin gerçekleşmesi yani suçun işlenmesi aşamasını etkiler bu da sapma olarak ortaya çıkar.

a. Hukuki Hata

Hukuki hatada ya fail işlediği fiili cezalandıran bir kuralın bulunduğunu bilmez ya da kuralı bilir ancak yanlış yorumlar. Yani hukuki hata yanlış bir değerlendirmedir ve norma yöneliktir. Bir kimse bir ceza normunu ihlal ettiğinde, böyle bir normun varlığından haberdar olmadığını veya varlığını bildiği bir normu değişik şekilde yorumladığını ileri sürerek, sorumluluktan kurtulabilecek midir? Değişik gerekçelerle hukuki hatanın sorumluluğa etkisini kabul eden ve kabul etmeyen sistemler vardır. Şu bir gerçektir ki; bir kimsenin kuralı bilmediğini ispat etmesi mümkün değildir. Aynı şekilde kural çok katı uygulanırsa, adaletsizlikler ortaya çıkar. O nedenle kuralın yumuşatılarak uygulanmasında fayda vardır.

TCK'nın 4. maddesine göre; "*Ceza kanunlarını bilmemek mazeret sayılmaz.*" TCK m. 30/4, kuralı yumuşatmıştır: "*İşlediği fiilin haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, cezalandırılmaz.*"

b. Fiilî Hata

TCK m. 30- "(1) *Fiilin icrası sırasında suçun kanuni tanımındaki maddi unsurları bilmeyen bir kimse, kasten hareket etmiş olmaz. Bu hata dolayısıyla taksirli sorumluluk hali saklıdır.*"

Bir suçun var olabilmesi, kastın gerçekleşmesi için, sadece hareketin bilerek ve isteyerek yapılması yetmez, suçu oluşturan unsurların da bilinmesi gerekir. Fiilî hata suçun asli unsurlarına ilişkin hatadır. Fiilî hatada fail ceza normu bakımından bir bilgisizliğe sahip değildir. Normu doğru bilmektedir, fakat yasaklanan, suç teşkil eden fiilden farklı bir fiil gerçekleştirdiğine inanmaktadır. Fail fiil üzerinde hata yapmakta, yaptığı fiilin tipik olmadığına inanmaktadır. Fiilî hata bir "algılama" hatasıdır.

Hata *kurucu unsurlara ilişkin* ise etkilidir. Suç vasıtasında hata sorumluluğu etkilemez. Aynı şekilde hata şahıs üzerinde yapılmışsa o da sorumluluğu etkilemez. *Şahista hata kusurluluğu kaldırmaz.*

5. SAPMA

a. İsabette sapma

Suç istenenden başka bir kimse üzerinde gerçekleşir. Şahista hata ile isabette sapma birbirinden farklıdır. Şahista hatada örneğin fail öldürmek istediği kişi zannederek başka bir kişi üzerinde suç işlemiştir. İsabette sapma bakımından iki ihtimal üzerinde durulur:

Tek neticeli sapma: Fail kastettiği neticeyi istediği kişi üzerinde değil bir başka kişi üzerinde gerçekleştirmektedir. Tek neticeli sapma hiçbir zaman esaslı bir hata olamaz. Suç mağdurunun değişmesi, ortada bütün unsurlarıyla gerçekleşmiş olan bir suçun bulunmasına engel olmaz. Sapma olmasaydı, fiil suç teşkil etmeyecekti denemez. Hata ya da sapma sonucu, suçun bir başka kişi üzerinde gerçekleşmesi kusurluluğu kaldırmaz. Kast edilip de gerçekleştirilemeyen suç bakımından *teşebbüsten*, gerçekleşen suç bakımından ise kasıtlı (muhtemel) ya da taksirli (bilinçli-basit) ise sorumludur. Hiçbir biçimde kusuru olduğu söylenemiyorsa, gerçekleşen bu netice bakımından sorumlu olmayacaktır.

Çok neticeli sapma: Suç hem istenilen kişi hem de başka bir kişi üzerinde gerçekleşebilir. Ali öldürmek kastıyla Mehmet'e ateş ediyor, tabancadan çıkan kurşunlardan birisi Mehmet'e, diğeri de Ahmet'e isabet ederek her ikisinin de ölümüne sebep oluyor. Bu gibi hallerde, kast ve taksirle ilgili genel kurallara başvurulur. Hareket noktası, gerçekleşen bütün sonuçlardan failin sorumlu olmasıdır. Gerçekleşen netice bakımından fail kasıtlı olarak sorumludur, ikinci netice için ise bakılır; failin muhtemel kastı varsa kastından, sadece taksiri varsa taksirinden dolayı sorumludur. Bu durumda cezalar toplanır. Failin diğere netice bakımından taksiri de saptanamıyorsa, sorumlu tutulamayacaktır.

b. Suçta Sapma

Failin işlemek istediğı suçla işlediğı suç arasında bir nitelik farkı vardır. Örneğın; Ahmet attığı taşla Mehmet'i yaralamak istiyorsa ancak attığı taş bir arabanın önünde duran Mehmet'e değil de arabanın camına isabet ederek kırılmışa suçta sapma vardır. Sapmanın bu türünde, kastedilen suçla gerçekleşen suç arasında nitelik farkı vardır. Kastedilen yaralamadır, mala zarar verilmiştir. Ya da kastedilen mala zarar vermektir, yaralama ya da adam öldürme suçu meydana gelmiştir. Bu durumda da genel kurallar uygulanır.

Suçta sapma bakımından da iki ihtimal üzerinde durulur:

Tek neticeli suçta sapma: Fail gerçekleştirmek istediğı neticeyi gerçekleştirememişse bu suçta teşebbüsten sorumlu olur. Diğere netice bakımından ise, muhtemel kastı ya da taksiri olup olmadığına bakılır.

Çok neticeli suçta sapma: Fail gerçekleştirmek istediğı neticeyi gerçekleştirmiş ayrıca istemediğı bir başka netice de meydana gelmişse; istediğı netice bakımından kastından, istemediğı netice bakımından muhtemel kastı varsa kastından, taksirli ise taksirinden sorumludur.

Her iki olasılıkta da failin taksir derecesinde bir kusuru olsa bile eğer suçun taksirli şekli yoksa, ceza hukuku bakımından sorumlu olmaz fakat medeni hukuk bakımından tazminata mahkûm edilebilir.

Nedensellik Bağında Sapma

Belli bir şekilde gerçekleştirilmek istenen suç başka bir biçimde ortaya çıkarsa nedensellik bağında saptadan söz edilir. Kast nedensellik bağını kapsamına almaz. Failin neticeyi öngörmesi ve istemesi yeterlidir. Bu neticenin nasıl doğacağını öngörmesi şart değildir. Nedensellik bağındaki sapma, failin hareketi ile netice arasındaki nedensellik bağını kesecek yeni ve ayrı bir nedensel seri başlatacak nitelikte ise, gerçekleşen neticeden fail sorumlu tutulamaz. Nedensel seri kesilmedikçe, failin kastının nedensellik bağını kapsamaması beklenemez ve fail sonuçtan sorumlu olur.